

Angst voor de dood

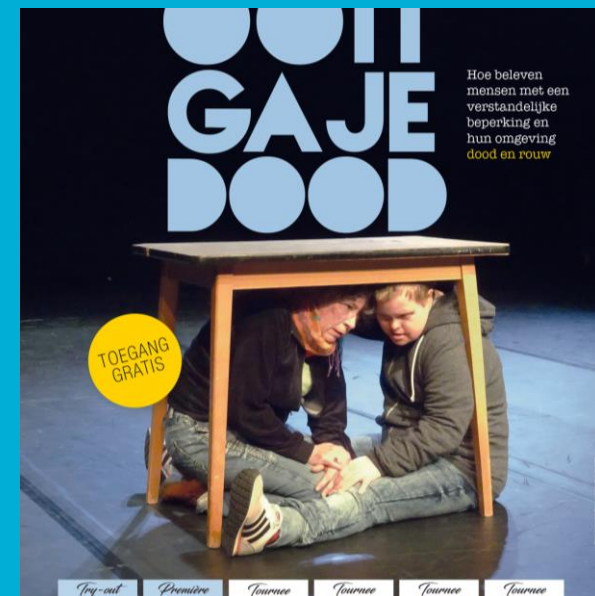
Jacqueline Fluitman
Verpleegkundig Specialist VG

Inhoud workshop

- Inleiding
- Angst voor de dood: hoe, wat, waar
- Rouw en doodsbesef naar niveau van beperking
- Ondersteuningsmogelijkheden naar niveau van beperking

Angst

- ➊ Verval/ achteruitgang
- ➋ Confrontatie met sterfelijkheid
- ➌ Dood
 - › Eigen dood
 - › Dood van naaste
 - › Dood van cliënt

Casus Jannie

- Matig verstandelijke beperking
- Kan heftig reageren op verdriet
- Moeder is in laatste levensfase
- Gezamenlijk besloten dit niet te vertellen

Rouw en doodsbesef

- Afhankelijk van ontwikkelingsleeftijd.
- Maar wel met levenservaring!

Zeer ernstig verstandelijke beperking

- › ontwikkelingsleeftijd tot 2 jaar, IQ tot 20/25
- › Geen doodsbeseft, dood heeft geen betekenis.
- › Begrip is gebaseerd op zintuiglijke en lichamelijke ervaringen.
- › Beperkt in communicatie.
- › Kunnen wel iemand missen -> uitgestelde rouwreactie.

Ernstig verstandelijke beperking

- › ontwikkelingsleeftijd 2 tot 4 à 5 jaar, IQ 20 tot 40
- › Beperkt doodsbesef, zien de dood als iets tijdelijks.
- › Beperkte taalontwikkeling, letterlijk taalbegrip.
- › Geen onderscheid in fantasie en realiteit.
- › Egocentrisch denkpatroon.
- › De dood koppelen aan concrete ervaringen.
- › Voorbeeldgedrag van anderen heeft een sterke invloed op de beleving van de dood.

Casus Henk

- › ernstig verstandelijke beperking
 - › toenemende hartklachten
 - › geen energie, vaker rusten
 - › beperkt in zijn gebruikelijke rituelen
 - › hij mijdt contact
 - › weigert regelmatig voedsel en vocht

Matig verstandelijke beperking

- › ontwikkelingsleeftijd 4/5 tot 7/8 jaar, IQ 35 tot 55
- › Beperkt doodsbesef. De dood is nog niet definitief.
- › Groter begripsvermogen en verbale communicatie.
- › Meer in staat om zich in te leven en verplaatsen in anderen.
- › Projecteren eigen gevoelens op de ander.
- › Inzicht in bepaalde structuren, enige logische verbanden leggen.
- › Zoeken naar logische verklaringen voor de dood.

Casus Louis

- › Matig verstandelijke beperking
 - › Ernstige nierinsufficiëntie
 - › Immobiel: rolstoel en bed
 - › Regelmatig huil- en schreeuwbuien
- › Mede cliënten: mopperen, onrustig, vermijden contact

Licht verstandelijke beperking

- › Ontwikkelingsleeftijd 7/8 tot 12 jaar, IQ 50 tot 70
- › Bewust doodsbesef.
- › Toenemend inzicht in bepaalde structuren.
- › Beter aanvoelen wat anderen willen en verwachten, wel vanuit eigen beleving.
- › Empathisch vermogen nog niet volledig ontwikkeld.
- › Reëel beeld betekenis van de dood, bewust van onomkeerbaarheid van de dood.
- › Rouwen als mensen zonder VB.

Casus Marthy

- › Licht verstandelijke beperking
 - › Gezelligheidsmens
 - › Gemetastaseerd darmkanker, terminale fase
 - › Bedlegerig, geen energie
- › Mede cliënten lijken niet betrokken

Gedragssignalen verstaan

mogelijke hulpmiddelen:

- stresslijsten
- pijnlijsten
- video-opnamen
- inlevingsverhalen en levensverhalen
- ondersteuningsmethodieken

Ondersteuningsmogelijkheden

- ❓ Niet richten op het laten begrijpen van de dood.
- ❓ Bieden van nabijheid.
- ❓ Zoveel mogelijk continueren van het dagelijks leven met vertrouwde mensen en vaste patronen.

Zeer ernstig verstandelijke beperking

- Gericht op persoonlijke behoefte.
- Nabijheid bieden.
- Vertrouwen en veiligheid bieden.
- Ondersteuning bij verwerking en ervaren van dood.

Ernstig verstandelijke beperking

Ondersteuning zoals bij mensen met een zeer ernstig VB, aangevuld met:

- 1 Voorbeelden uit nabije omgeving.
- 2 Visualisatie.
- 3 Symbolen en rituelen.
- 4 Spel om emoties te uiten.

Matig verstandelijke beperking

Begeleiding zoals bij ernstig verstandelijke beperking, aangevuld met:

- 1. Betrekken bij voorbereidingen voor afscheid.
- 2. Achterliggende gevoelens achterhalen en benoemen.

Casus Erik

- › ernstig VB, autisme, strakke structuur, afhankelijk van begeleiding, wil geen lichamelijk contact
- › teelbalkanker
- › verminderde energie

Praktische middelen

- Foto's, levensboek, verhalen.
- Pictogrammen.
- Concrete voorwerpen zoals bijvoorbeeld een kistje met een pop erin.
- Wensenboek.
- Muziek, audiovisueel materiaal, liedjes.
- Herdenkingsplekje, kaarsen, geuren.
- Rouwkoffer, persoonlijke symbolen.

Casus Marijke

ernstig verstandelijke beperking

- longkanker
- vaak benauwd, maar zegt dat het goed gaat en dat ze geen pijn heeft
- dol op dieren

Vragen, voorbeelden?

Literatuur

- Hebben cliënten besef van de dood? Steun bij het sterven, Marian Maaskant, Rianne Meeusen-van de Kerkhof, Hanneke van Bommel, Werner van de Wouw. (2006), Markant
- Kun je uit de hemel vallen? Beleving van de dood en rouwverwerking door mensen met een verstandelijke handicap, Meeusen-van de Kerkhof R, van Bommel H, van de Wouw W, Maaskant M. (2001), LKNG Utrecht
- Nederlandse Vereniging van Artsen voor Verstandelijk Gehandicapten. Medische beslissingen rond het levenseinde bij mensen met een verstandelijke beperking. NVAVG-standaard 3. z.pl.: NVAVG. 2007.
- Website Agora
- Website palliatief Netwerk West Friesland

Hartelijk
bedankt voor
de aandacht!

**LEVE
'T
HIERNUMAALS**

Loesje

Verpleegkundige
the Heeren Loo